

WACHTEBEKE

2

HEEMKUNDIGE KRING

« OUD-WACHTEBEKE »

Wachtebeke

MAART 1973

DE OUDE VIERSCHAAR

te Wachtebeke

Wanneer men langs de Staatsbaan van Lochristi naar Zelzate, de gemeente Wachtebeke binnenkomt, dan gaat de aandacht niet enkel naar de voortreffelijke dorpskom met zijn keurige beplanting, zijn moderne verlichting, het mooie park met de centrale vijver, en de perfekt onderhouden wegen, maar dan wordt de belangstelling ook gewekt door een schoon historisch gebouwtje, de oude Vierschaar, dat omgeven is door een kleine tuin en voorzien van een sierlijke afsluiting in baksteen met twee houten hekkens.

Wachtebeke, vroeger ook wachtebeke geschreven volgens oude oorkonden uit het jaar 1198, was toen nog geen afzonderlijke gemeente en maakte tot op het einde van de XVIIIe eeuw, deel uit van het ambacht van Assenede.

We lezen in oude archieven, dat een oktrooi, waarbij Philippe II op verzoek der inwoners van Wachtebeke en Winkel, de oprichting in eerstgenoemde plaats ener Vierschaar toestond, ondertekend werd op 14 juli 1579.

Tot dan toe, vermeldt het stuk, waren de Wachtebeekse schepenen verplicht zich tweemaal per week naar de hoofdplaats van het ambacht te begeven, waar de rechterlijke en bestuurlijke zaken der inwoners verhandeld werden.

Boven de ongemakken, die zulke verre en gevaarlijke reis heen en terug, te midden ener uitgestrekte heide bood, is het licht te begrijpen dat die toestand voor de zo ver van Assenede afgelegen gemeente uiterst nadelig was.

Het oktrooi van de Vorst, alhoewel niet in alles de wens der verzoekers inwilligde, voorzag dan toch in een wezenlijke behoefte, en had voor gevolg dat Wachtebeke, aldus tot de rang van tweede plaats van het ambacht verheven, in belangrijkheid toenam, en weldra, zoals zekere Sanderus getuigt, een voorspoedige gemeente werd.

Het oude Vierschaarhuis, gelegen op de hoek van de Dorpen Kerkstraat, is een gebouw met trapgevel, bekroond met een stenen beeld van Ste-Catharina, de patrones der parochie en versierd met het wapen der heren della Faille van Assenede.

Boven de deur prijkt een opschrift, dat in verband staat met een brand, die er op zekere dag uitbrak. Dit opschrift luidt :

God lof, alleen door 't prochiegeld
ben ick hier wederom herstelt.

Het gebouw droeg dan enige tijd de naam van „De School” omdat het, na de afschaffing der oude Vierschaar, als klaslokaal gebruikt werd.

Naderhand werd het gebouw verhuurd en voor het laatst bewoond door vier oude vrijgezellen, tot wanneer het bouwvallig werd en de laatste twee bewoners naar het Godshuis verhuisden.

Z.E.H. Camerman, toen pastoor van de parochie, bewust van de bouwkundige waarde van het gebouw, dat eigendom is van de kerk, en in overleg met de toenmalige kerkraad, wendde de nodige voetstappen aan om de vereiste herstellingen te bekomen en het gebouw als monument te klasseren.

Na deze restauratie kreeg de oude Vierschaar een gans nieuw uitzicht en vanaf de jaar 1937 prijkte het gebouw als een prachtjuweel en wordt door menige toeschouwer bewonderd.

We lezen volgende tekst in steen gebeiteld boven de zijingang :

« Dit jaar, dank zij het Kerkbureel,
werd d'oude Vierschaar kunstjuweel. »

M. TEIRLINCK.

(uit Oost-Vlaanderen, 8e jg. nr. 6.)

GALERIJ DER WACHTEBEEKSE GROTEN

Dr JULES PERSYN

1. Zijn leven.

J. Persijn werd geboren te Wachtebeke op 20 april 1878 (1), als zoon van Leo en Sophia Van den Hende.

Het was in een periode van strijd en zegeroes tot ontvoogding van de Vlaamse taal... Het eerste tijdperk van de taalstrijd welke in 1873 aanving met de wet op het gebruik van onze taal voor de rechtbank en in 1883 mag worden afgesloten met het gebruik van het Vlaams in het middelbaar onderwijs.

Nu stelt zich natuurlijk de vraag, in welk verband staat die „taalwetterij” tot Persijn.

Vooreerst willen we even de toestand schetsen van de Nederlandse letterkunde in Vlaanderen gedurende het laatste kwartaal van de vorige eeuw.

Persijn was een goede vijf jaar oud, toen Hendrik Consciense stierf. Door hen te leren lezen had Consciense ons volk gered van analfabetisme.

In West en Midden-Europa heerste de tendens voor het streven naar een eigen cultuur. Samen met de ontvoogding van onze taal ontwaakten gevoelens bij onze intellectuelen die tot voorheen slechts smeulende vuren waren geweest.

Weldra klonk de wekroep „...Vlaanderen ontwaak... leer lezen... wil lezen.”

De „Van Nu en Straks”-ers verschijnen aan de horizon, in Nederland begint de zon der Tachtigers te gloren.

Door het verruimen van het leesveld was het vanzelfsprekend dat kontakten werden gemaakt met niet katholieke denkers.

Ongetwijfeld kreeg het eenzijdig gericht Vlaanderen aanvalen te verduren van anti-klerikale letterkundigen.

Vlaanderen had behoefte, dringende behoefte, aan een man die met kunde, en met de smaak van een artiest kon kiezen en leren kiezen.

Dr. J. Persijn was die man, die kristen, die kritikus, die over de nodige modaliteit beschikte om een taak te volbrengen welke haar stempel zou drukken op latere generaties.

Juul Persijn was de oudste van vier kinderen. Toen hij geboren werd woonden zijn ouders op „'t kasteelke”. (2)

Vader Persijn was handelaar in granen en meststoffen, later gemeenteontvanger. Hij was een goed mens, steeds bezorgd om de goede gang van zaken en het welzijn van zijn familie.

« Deze met drukken arbeid bezette handelsman vond steeds den tijd om met zijn oudsten zoon te kuieren door die heerlijke landschappen van bosschen en polders. in 't Meetjesland, in 't Waasland, in Zeeland... » (3)

Domien Van den Hende, grootvader van Jules langs moeders zijde, was schepen te Wachtebeke en een flinke bol,... de enige landbouwer in het dorp die zijn boekenkast bezat, (4) waarin natuurlijk Conscience's werken de ereplaats bekleden.

Dat Persijn een grote genegenheid koesterde voor deze man laat hij blijken in zijn « Gedenkdagen I »...

« Ter Zalige gedachtenis
aan mijn grootvader
Domien Van Den Hende (1817-1896)
den stoeren boer uit Peene-goed,
die leefde in 't gezelschap
van Bijbel, Augustinus,
Poirters, Cats,
Conscience, Snieders,
Jules Verne en Balzac;
en die zijn kleinkind vertelde
van veel schoonheid,
die de menschen maken met hun pen. »

Het gebeurt zelden dat bij het verwerken van een monografie de prille jeugdijaren de waarde krijgt toegewezen welke haar toekomst, meestal omdat specifieke feiten en gebeurtenissen niet gekend zijn.

Wie kan het voor ons beter verhalen dan Persijn zelf. Laten we hem hier een ogenblik aan het woord :

« Op het kerkhof ginder (Wachtebeke) rusten meer weldoeners uit mijn kinder- en jeugdijaren.
Pastoor Bruno Dhont, dien ik wel een Vlaamschen Philippus Neri mag heeten, omdat hij, altijd goedlachsich, toch steeds wist te wijzen op den ernst van het leven.
Onderpastoor Benoit de Feyter, de bouwmeester, die mijn oogen opende voor de schoonheden onzer Vlaamsche kerken en kathedralen.
Elders ligt Onderpastoor Roegiers, ook een kunstenaar, die mij op mijn zesde jaar tot tooneelspeler drilde. Voor een prinsrol dan nog wel ! Maar ik had weinig anders te doen, dan de appelsienen in ontvangst te nemen, die mijn onderdanen mij in den schoot gooiden. Zoodat mijn intree in de kunst begon met veel zoetigheid ! En zoo heb ik mijn lagere school

afgelopen met den bijnaam van 't « prinske ». Een prinske voelde ik mij zeer zeker. Want ik besepte den zegen, die vloei-
de over mijn kinderjaren, uit de handen van een moeder als
de mijne.

Wat zulk een moeder was voor mijn hart, was voor mijn geest
het hoofd van de Wachtebeeksche school : Meester Alfons
Bauwens, de sterkste onderwijzer van 't kanton.

Mijn eerste Latijnsche lessen ontving ik van onzen ijverigen
Wachtebeekschen kapelaan L. De Vos, op zijn wandelingen
naar de zieken. Tot Vondel werd ik gebracht door onder-
pastoor Leopold De Westelinck, een meester op den preek-
stoel en een doorproever van fijne literatuur. » (5)

In 1889 laat Persijn zich inschrijven aan het klein college te
Lokeren. Na twee jaar ging hij zijn humaniorastudie verderzetten
in het college te Eeklo.

Dat Jules van jongsaf reeds over een vlotte pen beschikte
bewijst het zelfgemaakte gedicht dat hij bij het beëindigen van
zijn middelbare studies als « primus perpetuus » ten beste gaf.

Zijn « Priester » getuigde van een flink en veelbelovend
talent. Het is een lang gedicht dat de heerlijkheid uitbazuint van
het priesterschap :

« Het Kruis !... 't is zijn geloof, dat op de orkanen wandelt;
Het Kruis !... 't is zijne hoop, die tegen hoop nog hoopt;
Het Kruis !... 't is zijne liefde, die in zijn daden handelt;
Het Kruis !... 't is gansch zijn ziel in 't Christi-bloed gedoopt! »
(6)

Wie dit gedicht gelezen heeft zal allerminst verwonderd zijn
dat Jules toen dacht dat hij geroepen was om priester te worden.

In 1896 vertrok Persijn naar Rome om er wijsbegeerte te stu-
deren. Buiten het bruisende enthousiasme over de Alpen, Apen-
nijnen en de rookpluim van de Vesuvius waarover hij steeds in
zijn brieven terugkeert, was er ook een donkere sluier over zijn
jeugdig idealisme gesloten... « Het werd er mij duidelijk dat ik
geen priester worden zou... » (7)

Op 20-jarige leeftijd gaat hij te Leuven Germaanse philologie
studeren. E.H. Walgrave schetst ons volgend beeld van Persijn :

« ...En dat was een blond-rosse boerenjongen alzo, met een
bruin pak aan en 's winters, een donkerblauwe kappe, een
„caban” daarover en een hoed daarop. Het boerke van
Wachtebeke — zeiden ze, of — hij is een wandelende biblio-
theek. » (8)

In 1902 behaalt hij zijn doctoraat en korte tijd later sterft
vader Persijn. Voor de 24-jarige Jules, die zo graag naar het
ouderlijk huis te Wachtebeke kwam, moet dit een zwaar verlies
geweest zijn.

Hetzelfde jaar werd hij ambtenaar bij de afdeling hoger onderwijs van het ministerie voor kunsten en wetenschappen, welke hij na twee jaar verliet om in dienst te gaan van « 't beknopt verslag » bij de kamer, vandaar naar de vertaling der kamerstukken en vervolgens als privé-secretaris van Minister Schollaert.

In die periode ontstonden vriendschapsbetrekkingen met Prosper Van Langendonck, Alfons De Cock en Frans Rienhard.

Het is ook daar dat Persijn zijn letterkundige richting zou bepalen. De kritiek zou zijn taak worden.

Meer en meer werd de jonge kritikus bij het werk betrokken; wanneer hij in 1905 aan het Belpaire Instituut te Antwerpen, Nederlands en vergelijkende letterkunde gaat doceren, ziet hij zich genoodzaakt het secretariaatschap van Minister Schollaert er aan te offeren.

1906 bestempelt Persijn zelf als een voornaam, beslissend en gelukkig jaar. Hiervoor laten we hemzelf aan het woord :

« Maar mijn gelukkigste dagen — 't is de eerste maal dat ik het verklap — waren de zaterdagen en maandagen, toen ik les had te geven aan de jonge dames te Antwerpen. Daar zat onder al die studentinnen een bijzonder begaafd meisje, dat vooral uitmuntte in 't schilderen, maar zich ook in de talen en in de letterkunde bekwaamde. Ze trok mijn aandacht, wellicht omdat ze telkens onder de achterhoede neerstreek. Ik sprak met Mamieke en Tia en met mijn vriend onderpastoor H. Jageneau van de Lei, en in september 1906 deed dat schuchtere meisje den moedigen stap om mijn vrouw te worden. »
(9)

Het huwelijk greep plaats op 18 september 1906, en dit schuchter, begaafd meisje was mej. Laura Bloquaux.

Het jonge paar ging zich te Antwerpen vestigen. De ambtsbezigheden van Dr J. Persijn waren echter van die aard, dat het efficiënter zou zijn om in Brussel te gaan wonen, daar hij immers van dinsdag tot vrijdag in het parlamentsgebouw aanwezig was.

Wie dacht dat het huwelijk, de werklust van Persijn zou schaden had het mis voor. Wel integendeel, wie zijn bibliografie overschouwt moet het opvallen dat precies dit jaar, de reeks bijdragen tot één van zijn vruchtbaarste behoorde.

Over zijn produktiviteit brengt Dr Persijn zelf het antwoord :

« Het geheim is geen ander dan een vriend van de zon te zijn. 's Morgens vroeg er uit, 's avonds vroeg er in, 's voormiddags studeren en schrijven, 's namiddags les geven, wandelen en lezen. Het geheim ligt in zonnetrouw, afzondering en regelmatigheid. » (10)

In 1907 vestigde het drietal zich te Brussel. In juni van hetzelfde jaar had Jules een eerste maal de vreugde van het vaderschap gesmaakt.

Nu, in 1909, Dr Persijn naast zijn lesgeven aan het Belpaire-instituut ook belast werd met een cursus aan de Hogere Handelsschool te Antwerpen, was hij genoodzaakt zijn « parlementair » werk te Brussel stop te zetten. Dit had tot gevolg dat de familie terug te Antwerpen ging wonen.

« Rome en Antwerpen zijn mijn geestelijke hoofdsteden » verklaarde Persijn eens. Waaruit best te verklaren valt dat het vertrek uit Brussel een blijde reis werd.

1911 werd een dubbelslag. Julia, Leo en Wies kregen nog een broertje, Herman. Terwijl vader werd aangesteld tot docent aan de Hogere Handelsschool, gehecht aan de Gentse Universiteit.

Hij werd in 1912 tot briefwisselend lid van de Koninklijke Vlaamse Academie benoemd.

En zo gaat het verder tot aan de eerste wereldoorlog. Leraar aan drie hoge scholen, redaktiesecretaris van « Dietsche Warande en Belfort », laat bijdrage op bijdrage verschijnen in dit tijdschrift, wil zich op de hoogte houden van de meeste literatuur zowel bij ons als in diverse andere talen, is de samensteller van een leerboek voor de hogere handelsscholen, was medewerker aan de Encyclopedie Winkler-Prins, gaf in Nederland geregeld lezingen, en vond ten slotte nog de tijd om aan zijn groeiend huisgezin de nodige aandacht te besteden.

Op 30 augustus 1914 vertrekt het zeven leden tellende gezin (11) naar Londen. Persijn oordeelt het wenselijk zijn familie buiten het direkt oorlogsgewoel te houden.

Na een verblijf van één maand te Londen verhuizen ze naar Oxford, waar Jules ganse dagen doorbracht in de boekerij van het Brits museum of in de Oxford bibliotheek. Persijn ging zo in zijn studie op dat hij de tijd vergat, ja zelfs eenmaal het sluitingsuur. Aldus zat hij opgesloten in de kelders van het museum. Pogingen om de aandacht te wekken hadden geen succes. Zijn hongerige maag probeerde hij van dit onveranderlijke te overtuigen met een sigaret. Een voorbijganger zag door een spleetje van het geblindeerd raam rook, sloeg alarm, en de brandweer kwam de opgeslotene bevrijden.

Op 21 december 1914 nam « Le Petit Journal » een artikel op van G. Harry waarin beweerd werd : « dat er nu geen vlamingen en walen, maar nog slechts Belgen bestonden, die voor goed door de franse taal zouden vereenigd worden. » In het Engelse blad « The Nineteenth Century » (12) schreef R. Colleye : « De vlaamse eisen zijn begraven... de officieele taal van België, die van de staat en van de besturen, moet het frans alleen zijn. »

Persijn getroffen door die kwetsende taal, zou in de mate van zijn mogelijkheden helpen dit gevaar van Vlaanderen af te wenden... zijn pen, was zijn middel !

In een uitgebreid essay « A Glance on the Soul of the Low Countries » laat Persijn de Britten begrijpen dat in Vlaanderen een kloek ras leeft, een wonder ras, een ras dat ziek was, maar natuurkracht genoeg in zich heeft om te genezen en die genezing is nabij.

Het Brits lezend publiek was voor de Vlaamse zaak gewonnen, dit zal wel de eerste daad geweest zijn die ze Persijn, in zekere kringen, nooit hebben kunnen, noch willen vergeven.

Reeds op 17 september 1915 was de familie Persijn uit Oxford afgereisd en had zich voorlopig te Schiedam gevestigd, om een maand later Scheveningen als verblijfplaats te kiezen.

Het vertrek uit Engeland werd wel bespoedigd door het verlangen van Jules om zijn moeder weer te zien, die zich ophield te Rodenburgse Sluis, even boven de Belgisch-Nederlandse grens.

Ook het verlangen om de opvoeding van de kinderen niet te lang onderbroken te zien en de wens om aan zijn « Schaepman » (13) verder te werken, zijn van invloed geweest om zijn terugkeer te bespoedigen.

Toen in maart 1916 beslissingen werden getroffen, waardoor de Gentse Universiteit vervlaamst werd, is het zeer begrijpelijk dat vrienden van Persijn hem verzochten een leerstoel te aanvaarden.

Reeds in Engeland en meer nog in Nederland, ontving de leraar talrijke brieven van studenten en ouders die vroegen zijn invloed te willen aanwenden om het heropenen van de Universiteit mogelijk te maken. Immers te veel studenten zagen hun studietijd op jammerlijke wijze verloren gaan.

Ergens lag er reeds een haar in de boter, daar de Belgische regering, niettegenstaande de besluiten van Den Haag — verplicht heropenen van de scholen — de Gentse universiteit gesloten wilde houden.

Persijn kreeg een leerstoel aangeboden, waarbij hij als voorwaarde stelde dat de hele inrichting zuiver Vlaams zou gehouden worden. Toch heeft Dr J. Persijn, de aangeboden leerstoel niet aanvaard. Wanneer hij vernam dat twee Duitse hoogleraars eveneens aangeduid waren, heeft hij zijn toestemming teruggetrokken.

Zijn idee was immers : « Vlaamse lessen aan Vlaamse studenten in een zuiver Vlaamse hogeschool. »

In de jaren 1917 en 1918 vinden we hem regelmatig als voordrachtgever in Hilversum en Baarn, terwijl hij op verzoek van de Belgische regering als leraar optrad te Utrecht.

De oorlog is voorbij en terug is Dr Persijn de taaie werker. De woedende vervolging, die de activisten in Vlaanderen te ver-

duren hadden, kan oorzaak geweest zijn dat de familie Persijn niet dadelijk naar België terugkeerde.

Toen echter begin 1919 de toenmalige eerste-minister De Broqueville, Dr Persijn telegrafisch uitnodigde zijn lessen te komen hernemen, ging hij dadelijk op het verzoek in.

De franstalige pers die « le cas Persijn » ontdekte, maakte het zo bont dat de minister ten slotte besliste dat Dr Persijn met « ziekteverlof » moest !

Deze diplomatische ziekte duurde tot de Heer Huysmans in 1925 minister van Kunsten en Wetenschappen werd.

Intussen was Dr Persijn niet blijven stilzitten, naast zijn gigantisch literair werk, werd hij meer dan ooit uitgenodigd om in Nederland spreekbeurten te houden.

1920 ! In gezelschap van zijn dochter Julia reist Persijn naar Rome. En weer werd het een vreugdereis. Ter plaatse verzamelde hij er het materiaal voor zijn latere bijdragen over Dante.

Terug in Vlaanderen, hoopte hij later nog een derde maal naar de stad van het Vaticaan te kunnen reizen, maar dan samen met zijn vrouw.

Stilaan was het gezin uitgegroeid naar het dozijn. Zo een gezin heeft behoefte aan ruimte, liefst aan open natuur.

Er werd gezocht... en gevonden ! Het werd een uittocht naar Broechem.

Over de aankomst van de familie Persijn op dit vriendelijke dorp schreef pastoor De Voght het volgende :

« Toen zijn verhuiswagen op de veurstjes voor de villa stilstond, slenterde nieuwsgierige burens er naar toe, kwansuis om een handje te helpen, doch meer om den inboedel te keuren en malkander uit te polsen over degenen die de Broechemse patatten met hem kwamen steken.

Wanneer ze hem den volgenden en elken morgen, met zijn oudste kinderen naar de kerk zagen gaan, stond hij er seffens met witte voeten. »

De diplomatische noodzakelijkheid « ziek te zijn » griefde hem. Het tikje erfelijke melancholie waarvan Dr Persijn zelf gewaagt kwam al eens meer parten spelen.

Doch tegen melancholie is werken een goed geneesmiddel en Persijn gebruikte het.

Meer en meer werd zijn tijd in beslag genomen door lessen en voordrachten. Ten slotte blijkt de vloed van werk te machtig te worden.

In de loop van 1922 ziet Persijn af van zijn jarenlange medewerking aan « De Standaard ». Het jaar daaropvolgend ziet hij

zich verplicht het secretariaatschap van « Dietsche Warande en Belfort » op te geven.

Het is een gelukkige tijd voor de familie Persijn. In zekere mate althans is Dr Persijn in eer hersteld, niet dat hij er behoefte aan had om in en buiten zijn huiskring geëerd te worden ! Hij staat in te hoog aanzien in Vlaanderen.

Het huisgezin bloeide, vader ziet toe en moedigd aan.

In deze tijd leverde hij ook zijn degelijkste werk.

Het jaar 1925 brengt de hoogleraar terug naar de Gentse Universiteit. Het was en blijft een verdienste van de Heer C. Huysmans, dat eer van zijn vroegste ministeriële beslissingen was, het terug in functie — en dus in eer — herstellen van deze geleerde.

1928 ! Dr Persijn is vijftig jaar geworden ! Vlaanderen maakt zich klaar om de grote vroeter een welverdiende hulde te brengen.

Door « Dietsche Warande en Belfort » werd het aprilnummer geheel aan Persijn gewijd. Op zijn verjaardag zelf kwam Broechem aan de beurt.

De vlaggen van de plaatselijke bonden kwamen voor de dag, er werd een stoet gevormd en veel in de handen geklapt, en toen dankte Dr Persijn... en hoe :

« Vrienden, gij brengt me hulde, gij spreekt van dank. Mij zou het toekomen u te bedanken. Want bij wat ik doe, neem ik les aan u. Van uit het venster van mijn werkplaats dwaalt mijn blik over uwe velden, en ik zie u daar dag aan dag uw rechte voren trekken, uw graan zaaïen, uw vruchten oogsten. Gij doet het me voor, ik trek door mijn arbeidsveld mijn rechte voren, zaai mijn graankorrels uit, de zwarte stipletterkens, maar de oogst die er uit opbloeit blijft niet, als de uwe, in Broechem, die wordt binnengehaald overal in ons Vlaamsche land : boer ben ik als gij, een letterkundige boer... »

Antwerpen, de bakermat van het Vlaams literair leven, betuigde zijn dank met een grandiose huldiging. (14)

Ongetwijfeld zal deze dag voortgeleefd hebben in de dankbare herinnering van Dr Persijn, niet zozeer om het hem toegeswaaide lof, maar om de warme liefde die hem uit Vlaanderen toewaaide.

Nog eens zou Persijn zich aan een huldebetoon moeten onderwerpen. Ook zijn geboortedorp wilde sympathie betuigen voor de geleerde Wachtebekenaar.

Helaas werd er geen programma uitgegeven ter deze gelegenheid. Wel werd ons medegedeeld dat de huldiging plaatsgreep in het klooster terwijl de familie en de genodigden in de Kring op een banket werden onthaald.

Het aanhoudend piekeren over zijn jarenlang dedwongen « ziekte verlof » pijnigde hem. Niet alleen dit moreel lijden, maar ook het jachtige rusteloze trekken van arbeid tot arbeid maakte hem ziek.

Intussen overrompelde hem de lusteloosheid meer en meer, toch wou hij nog werken... kon hij niet rusten.

In 1931 werd Dr Persijn gedwongen alle werk te staken. Zijn fysische toestand maakte een heelkundig ingrijpen noodzakelijk.

Ditzelfde jaar werd hem de vijfjaarlijkse prijs voor kritiek en essays toegekend, met zijn werken over Snieders, Ibsen en Gedenktagen.

10 oktober 1933 werd een zwarte dag voor de familie Persijn.

De Vlaamse reus was niet meer !

De familie liet aan 't Gents hoogstudentenkorps toe de schikkingen te treffen voor de begrafenis.

Op deze treurige plechtigheid was dan ook gans het jonge Vlaanderen, jong naar geest, aanwezig.

De lijkrede werd uitgesproken door Dr Herman Teirlinck, terwijl het doodsprentje werd opgesteld met uittreksels uit de werken van de afgestorvene :

- « Weer draagt de Octobermaand veel schoonheid van onze Vlaamsche aarde naar den Hemel. »
- « Nu staat gij daar voor 't aanschijn van den Vader, en elken dag opnieuw toont gij Hem het volk, waaruit Hij u liet geboren worden en dat door u bemind werd als niet één » (15)
- « Schoonheid is God en Dien zullen we eerst hiernamaals begrijpen en genieten. » (16)
- « We schouwen naar omhoog waar gij nu jubelt met Newman en Vliebergh in die oneindigheid van stralen en zangen ter eere van den Vader en den Zoon en den H. Geest » (17)
- « Mijn goede vrouw, wat gij steeds voor mij en voor ons kinderen waart, dat bewaart men in zijn hart en men dankt onze Lieve Heer. » (18)

Massa's steekkaarten bleven op de Broechemse werkzolder en wachten vruchteloos op de geest die ze eenmaal als graan opstapelde. Dit graan zou nooit tot brood verwerkt worden.

Op zondag 27 september 1936 werd te Broechem op het graf van Dr J. Persijn een grafsteen onthuld, waarop gegrift staat :

- « Hij heeft zijn volk en zijn kerk hartstochtelijk liefgehad. »
- « Hij streefde naar schoonheid en schoonheid is God. »

(wordt voortgezet)

DE SMET ERIK

-
- (1) Burg. stand Wachtebeke akte nr.
  - (2) Was destijds een omwalde hoeve, midden het dorp. In 1904 herbouwd. De benaming „Kasteeltje” gaat terug tot de oorspronkelijke hoeve.
  - (3) Dr J. Persijn - Gedenkboek, Gent 1928, pg. 53.
  - (4) M. Boey - Dr J. Persijn, Zijn Leven - Zijn Werk. 1939, pg. 5.
  - (5) - gedenkboek - pg. 55.
  - (6) Uit een niet uitgegeven gedicht, waarvan enkel bovenstaand gedeelte werd opgenomen in het werk van M. Boey (1939).
  - (7) Gedenkboek - pg. 56.
  - (8) Persijnnummer Dietsche Warande en Belfort, april 1928, blz. 12.
  - (9) Gedenkboek - pg. 59.
  - (10) ib. - pg. 62.
  - (11) Julia, Leo, Wies, Herman (na 4 maand overleden) Paul, Maurits, vader en moeder.
  - (12) van augustus 1945.
  - (13) Hierover meer in deel 2 - Zijn Werk.
  - (14) Wie kennis wenst te nemen van de uitgesproken redevoeringen, raadplege hogervermeld gedenkboek.
  - (15) Gedenkdagen.
  - (16) Esthetische verantwoordingen.
  - (17) Gedenkdagen.
  - (18) Gedenkdagen.

WACHTEBEKE

ONDER DE DEKENIJ HULST (1596-1642)

patroon van de kerk : Sint Catharina.

presentator van de cura : de graaf van Isegem.

dominus temporalis : de graaf van Vlaanderen.

De tweede helft van de 16^e eeuw luidt een nieuwe periode in, in de kerkgeschiedenis.

Op 12 mei 1559 verschijnt de oprichtingsbul « Super Universitas » van paus Paulus IV voor de oprichting van drie nieuwe aartsbisdommen, en 13 bisdommen in de Nederlanden. Slechts op het einde van 1570 was kerkelijke hiërarchie volledig gereorganiseerd. Gent huldigde reeds zijn eerste bisschop op 8 september 1568, O.L.V.-geboortedag.

Wachtebeke, door de kerstening van de H. Willibrordus — of door zijn volgelingen — hoorde van ouds bij het bisdom Utrecht dekenij Assenede. Door de grensafbakening van de nieuwe kerkprovincies komt Wachtebeke onder het bisdom Gent, en wordt bij de dekenij Hulst gevoegd.

Wachtebeke kon gerekend worden tot de grote parochies van het dekenaat samen met : Hulst, Vrasene en St.-Gillis. De parochie hoorde van ouds bij het Ambacht Assenede, had een eigen magistraat, en sinds 1579 zelfs een vierschaar. Tot het landbouwareaal van de parochie hoorde : polders en hoger gelegen zandgronden, maar het is niet duidelijk of de kerk een aantal roeden ervan in bezit had, dan wel tienden mocht heffen. In 1622 horen we iets over het inkomen van de kerk : enkel de collectes en begrafenisrechten, alles bijeen ruim negen pond vlaams (R.A. G.B5228). Het is dan ook begrijpelijk dat Bisschop Maes in 1611 geen schitterende kerk aantrof. Na de plunderingen van de gentse benden van Hembyze in 1583, konden de kerkmeesters slechts over een klein budget beschikken om de kerk te herstellen, ook lagen de uitvalsbases van de geuzen te dicht bij om de herstellingen ongestoord te voltooien.

Na 1605 — de strijd was meer oostelijk verplaatst, en het bestand zou weldra bekomen worden — begon vanuit het dioceesaan centrum de katholieke reformatie. Bisschop Damant kwam in 1606 naar Wachtebeke, en de parochies rond Gent, om de kerk, altaren en kerkhof te herwijken.

Bisschop Maes kwam tijdens de visitatie van 1611 het vormsel toedienen, het kon geschieden in een sterk beschadigd gebouw, doch onder een lekvrij dak. Maes merkte verder op dat er te kort was aan kerklinnen en bovendien was het te vies om aan te pakken, dat er maar twee kazuifels en albes waren en twee waardeloze kelken, wel stonden er tien ongeconsacreerde altaren.

In 1644 wijdde bisschop Van der Burch 7 altaren en bisschop Boonen 1* altaar in 1620.

Bisschop Maes ondervroeg tevens de pastoor, Gislenus de Klerk naar de wijze van sacramentsbediening, maar moest ermee stoppen omdat de oude man te doof was. Deken Maeye had er in 1610 al op aangedrongen om de pastoor te ontslaan : want de parochie was te groot en te dicht bij de ketterse gewesten gelegen om het te moeten hebben van zo'n oude man (D.V. 1616). In mei 1612 benoemde bisschop Maes, Andries Tieleman tot pastoor, en de 80-jarige de Klerk kan in Wachtebeke blijven, op kosten van de parochie. Na overlijden van de oude pastoor in 1614, probeerde deken Maeye de magistraat ertoe over te halen de alimentatie van de Klerk om te zetten in een salaris voor een te benoemen kapelaan. De kapelaansbenoeming geraakt op de lange baan, omdat de parochianen vinden dat het geld beter aan de kerk kan worden besteed. — Pas in 1630 zal er één komen, en diens inkomen bestaat gedeeltelijk uit tienden van Zuiddorpe, waar hij deservitor is.

Andreas Tieleman werd te Wachtebeke, op 25 juni 1612 door deken Maeye plechtig als pastoor geïnstalleerd met als getuigen : baljuw Piet van Riebeke, de kerkontvanger Daniel van Overmate en de schepen Piet van Damme. Tieleman zorgt vooral voor nieuw linnengoed en moet voor zichzelf de synodale statuten van Gent en Mechelen aanschaffen. In september 1613 wordt Tieleman vervangen door Paulus de Molenaere, welke in januari 1614 verhuisde naar Hontenisse.

In februari aanvaardde Laurens van Damme de cura van Wachtebeke en bisschop Van der Burch draagde hem tevens de zorg voor de katholieken van Zuiddorpe op, waar zich wegens de onwil van de « Axellenses » geen pastoor mocht vestigen. Het dekenaal verslag van 1614 prijst van Damme om zijn beloften om werk te maken van het herstel en verbetering van de parochiekerk. De pastoor komt zijn beloften niet na en volgens de kerkrekening van 1619-1622 (R.A.G. B 5288), gepresenteerd door de ontvanger Pieter Ghijselaere ten overstaan van pastoor van Damme en Pieter Francois de Stoppelaer, geconmitteerd namens de graaf van Isegem en met de kerkmeesters Daniel van Overmate en Adriaan de Caluwe als getuigen : « naer voorgaende behoorliche kerkgebot hier toe ghedaen », waren de reparatie in de « jaar zeer gering. Wel spreekt de deken verdrietig over de amoraliteiten van van Damme : hij drinkt stevig, heeft ruzie met baljuw de Stoppeleere over de plaats van de kerkstoel van zijn vrouw, zelfs zijn ouders beklagen zich over zijn dagelijks onfatsoen en zijn vroegere onzedelijkheden (D.V. 1619).

Deken Cardon doet in 1626 discrete informatie naar het doen en laten van de pastoor en hem lijken de geruchten sterk overdreven : de pastoor zit niet dag en nacht in de herberg, hij komt er hoogstens voor een glas wijn na gedane zaken met de schepenen. Dezelfde opinie heeft hij ook wat betreft de praatjes over de

pastoor en het weggezonden dienstmeisje; hij had bureu en dorpsnotabelen onderhoord over de ware toedracht en zij vertelden aan de deken, dat het meisje niet meer in de pastorie kwam sinds de zus van de pastoor bij hem inwoonde (D.V. 1626).

Deken Wandele hield de bisschop verder op de hoogte van Van Damme's handel en wandel en zal hem met genoegen zien vertrekken in januari 1629 (D.V. 1628-1629).

Laurens Van Damme wisselde van parochie met de pastoor van Mullem, Theodorus van Sante. In het verslag van 1631 klaagt deken Wandele het slecht beleid aan van de pastoor: Van Sante is zorgeloos en dikwijls absent van de parochie, wat vooral ontoelaatbaar was tijdens de dagen van de epidemische ziekten, toen velen de Sacramenten dienden te ontvangen.

De curia spiritualis had de pastoor hier reeds gedagvaard, maar in maart 1632 verdween van Sante met de noorderzon.

Zijn opvolger Adriaan Speliers beantwoordt ook niet aan de gestelde verwachtingen: hij voelt weinig voor katechismus en prediking, kan de drank niet laten en wordt lastig als hij dronken is (R.A.G.B. 127 sub anno 1636).

Hij is misschien te verontschuldigen daar hij een arme parochie in een zeer woelige tijd overnam. Geen enkel jaar toonde de kerkrekening maar enig saldo, de kerkfabriek bezat geen goederen, trok dus geen renten en moest rond komen van collectes en grafrechten. Wat dus binnenkwam verdween even vlug in het onderhoud van het kerkgebouw, in de aankoop van een betere kelk, een ciborie, een biechtstoel, een godslamp (D.V. 1626, 1628, 1630). Om de een of andere duistere reden werd de kerkkas niet gespeisd door de verhoging met 4 penning van accyns op wijn en bier, wat de magistraat reeds bekomen had vóór 1623 (in dit jaar wordt het indult voor het eerst vermeld) ten voordele van de kerk. Pas in 1633 lukte het deken Wandele de pastoor van Kalken, commissaris voor de kerkelijke zaken van de graaf van Isegem, te inspecteren en hij ontdekte toen dat meer dan de helft van het geld verspild werd aan maaltijden en reizen. De burgemeester beloofde toen orde op zaken te stellen en Wandele verwachtte dat er nu meer geld ten goede van de kerk zou komen (D.V. 1633).

Als bisschop Triest op 17 augustus 1636 Wachtebeke visiteert vindt hij de kerk in goede staat, er is zelfs een nieuwe vloer gelegd. In de parochie heerst echter, in die jaren veel onrust, er waren hier sinds 1623 Portugese soldaten gelegerd welke de kerk als nachtverblijf kozen, er wordt veel gekankerd onder de bevolking waardoor ruzies en gekonkel ontstaat (D.V. 1639).

Pastoor Speliers werd benoemd in 1632 en bleef tot 1648, maar de parochie was door de bisschop in 1642 bij het dekenaat Evergem gevoegd.

Hierbij eindigt dan voor Wachtebeke het samengaan met

Hulst. Het is gemakkelijk te begrijpen, dat door de kunstmatige samenvoeging van zoveel dorpen tot het dekenaat Hulst, zonder rekening te houden met de oudere bindingen — Wachtebeke hoorde bij Assenede Ambacht, andere dorpen bij het Land Van Waes, en nog andere bij Hulsterambacht — alleen maar moeilijkheden bezorgde aan de diocesane en de dekenale administratie, deze moest nu in één dekenaat de gevoeligheden van verschillende politieke « ceuzen en costuymen » ontzien.

Lanckriet Gilbert.

BIJVOEGSEL

A. Bisschoppelijke visitatie reizen te Wachtebeke :

- I. bisschop Maes (volgens acta Episcopatus). 16.6.1611
- II. bisschop Boonen (idem) 7.12.1620
- III. bisschop Triest (volgens B 136 Itenerarium)
  - 2.6.1625   17.8.1636   12.4.1646
  - 12.6.1628   24.5.1641   9.6.1648
  - 22.5.1633   12.9.1642

B. Communicanten cijfers (volgens B 136 Itenerarium en dekenale visitaties).

1611	1628	1633	1642	1644
600	850	1000	1000	1000

C. Pastoorslijsten :

1596 tot mei 1612

G. de Klerk

RAGB 3586 en D.V. 1611

1612 tot september 1613

A. Tieleman

RAGB 155, collatie op 2 mei

1613 tot januari 1614

P. de Molenaere

A.E. I fol 33

1614 tot februari 1629

L. Van Damme

D.V. 1614, was tevens deservitor van Zuiddorp

1629 tot maart 1632

Th. Van Sante

RAGB 135, collatie op 2 januari

1632 tot augustus 1648

A. Speliers

D.V. 1632

BRONNEN

- De Potter F. - Broeckaert J. - Geschiedenis van de gemeenten van de provincie Cost-Vlaanderen : Assenede, Wachtebeke, Vrasene, Sint Gillis-Gent, 1864-1870.
  - Dierickx M. : De oprichting der nieuwe bisdommen in de Nederlanden onder Filip II 1559-1570 - Antwerpen, Utrecht 1950.
Grijpink P.M. - Register op de parochiën, altaren, vicariën en de bedienaars zoals die voorkomen in de middeleeuwse Rekening van den officiaal des aartsdiaken van den Utrechtschen Dam 1° deel Quator Official Flandriae - Amsterdam 1914.
  - TH. B.W. Kok : Dekenaat in de Steigers - Tiiburg 1971.
  - A. Sanderus, Flandria Illustrata, 3dln, Den Haag 1735.
-

DE BANMOLEN, DE DWANGBUIS VAN DE MIDDELEEUWSE BOER.

In het economisch leven van de landbouwer heeft, onder het oud regime, de « banaliteit » een zeer grote rol gespeeld. De banplicht was een monopolie van de heer, waarvan alle inwoners van een heerlijkheid verplicht waren. De « banning » kende men onder verschillende vormen : de banovens, waar de inwoners verplicht waren hun brood te bakken, banbrouwerijen en banmolens.

De banmolen was zeker de belangrijkste van de drie. Het was een verplichting die zwaar woog op de schouders van de boeren. Ieder inwoner van de heerlijkheid was verplicht zijn graan op de banmolen te laten malen. Poogde hij zich daaraan te onttrekken, dan kon hij gestraft worden met een boete gaande tot verscheidene ponden; terwijl daarenboven het graan, en in geval van vervoer buiten de heerlijkheid, ook de kar en de trekdieren in beslag genomen werden. Dit bracht mee dat de landbouwer zijn graan niet kon malen op een dichterbij zijnde molen, of op een molen waar de prijs voor het malen lager was. De prijs voor het malen was over het algemeen zeer hoog. Doorgaans bedroeg hij het zestiende deel van de te malen hoeveelheid graan. De hoge kostprijs van het malen was in overeenstemming met de hoge pachtprijs die door de molenaar diende betaald te worden, en met de hoge kosten aan de uitbating gebonden. Immers zien we dat in het verstrijken der middeleeuwen de pachtprijs van de banmolens

voortdurend gestegen is. Daardoor werden de banmolens een voortdurend groter wordende bron van inkomsten voor de heer. Naast de pachtsom moest de molenaar zeer dikwijls nog aan kerkelijke instellingen graan leveren of hun jaarlijks een bepaalde som betalen.

Kwam de heer de dorpen van zijn heerlijkheid bezoeken dan was de molenaar verplicht hem en zijn gevolg logies te verschaffen.*

Tot bij de opheffing van het ancien regime in 1796 lag Wachtebeke feodaal gezien in het Ambacht van Assenede, en was tevens een deel van de belangrijke heerlijkheid Assenede, aangezien Wachtebeke nooit een afzonderlijke heerlijkheid noch leen is geweest.

Een heerlijkheid is een deel van een territoriaal vorstendom, waarover iemand (de heer) uit eigen naam zekere overheidsrechten of justitierechten uitoefent onder het hooggezag van de vorst.**

De graven van Vlaanderen waren niet alleen de natuurlijk maar ook de feodale heren van het Ambacht Assenede. Later waren dit hun wettige opvolgers : de Bourgondische hertogen, de Oostenrijkse en Spaanse habsburgers.

Zo kwam het dat wanneer Filips IV, van Spanje, in geldnood verkeerde, hij het ambacht Assenede samen met de heerlijkheid Eeklo in 1649 verkocht voor 40.000 gulden aan Jan-Baptist della Faille. Bij zijn dood in 1666 werd hij opgevolgd door zijn zoon Pieter Idesbald della Faille, die in 1696 opgevolgd wordt door zijn zoon Jan-Baptist della Faille, reeds in juli 1713 wordt zijn zoon Jan Frans plechtig geïnstalleerd als heer van het Ambacht. Jan Frans della Faille overleed op 15 mei 1761 en wordt opgevolgd als heer door zijn zoon Emmanuel-Jan-Jozef, die de afschaffing in 1795 overleefde.

De heerlijkheden en lenen werden met de eraan verbonden heerlijke rechten afgeschaft door de Fransen in 1795.***

L.G.

LITTERATUUR

Broeckx J., De Clercq C., Dhondt J., Nauwelaerts M.A., Flandria Nostra 50189, Antwerpen, Brussel, Gent, Leuven, 1957-1960.

F. de Potter en J. Broeckart, Geschiedenis van de gemeenten van Assenede en Wachtebeke.

P. Lindemans, Geschiedenis van de landbouw in België, 2dln Antwerpen, 1952.

---

* Drs. P. Deprez - De Boeren, - 16e, 17e, 18e eeuw; Flandria Nostra, deel I.

** Dr. J. Denijs : Inleidende nota over de lijst der Heerlijkheden van Oost-Vlaanderen, Leuven 1946.

*** Naar A. Devos: Geschiedenis van Ertvelde, Ertvelde 1971.

IETS OVER HET INNEN VAN TOLGELDEN OP DE MOERVAART

Wanneer als algemene stelregel wordt aangenomen dat het innen van tolgelden teruggaat tot in de middeleeuwen, blijkt de Moervaart hiervan af te wijken.

Niettegenstaande alle factoren aanwezig zijn om een vroege uitbating te laten veronderstellen, — het zij door een vroege kanalisatie van de abdijen van Gent, het zij door een drukke scheepvaart om de gedolven turf uit het grote moergebied naar Gent te brengen — moeten we toch wachten tot het einde van de 18 eeuw vooraleer de eerste bronnen aan te treffen.

Het was pas na het uitvoeren van de grote werken aan de Moervaart in 1778, dat Philippe Francies Lippens aandrong om dezelfde tol te innen als aan de brug van Rodenhuize, welk inkomen voldoende zou zijn om in het onderhoud van de bruggen te voorzien. (1)

Het was dus enkel dit deel van de middeleeuwse loop van de Durme, begrepen tussen Rodenhuize en Splettersput (Daknam) die als Moervaart gesitueerd werd, (2) welke aan het reeds vroeger in gebruik zijnde tolrecht ontsnapte.

Op 7 december 1778 verscheen een ordonnantie betreffende het betalen aan de vijf bruggen over de Moervaart, (3) waarvan er twee resorteerden onder Wachtebeke, namelijk de Calve-ende Wachtbeke brug.

Het tolgeld werd vastgesteld op :

- ledere boot met mast, geladen of niet, betaalde 3 stuiver.
- ledere boot zonder mast, voor doorgang zonder het moeten draaien van de brug betaalde 6 oort, wanneer men de brug moest draaien eveneens 3 stuiver. (4)

Reeds in 1780 werd het reglement voorzien van de nodige aanpassingen. (5)

Het passagiegeld bleef behouden maar... **by naghte het dobbel..., degene die refuseerende het gemelde recht te betaelen sal met sijne schuyte ofte vaertuygh ende goederen gearresteert worden, tot dat hy het selve recht sal betaelt hebben, maer bovendien nog sal verbeuren eene boete van 10 guldens, de eene helft ten profyte van den brugghaudeur ende de andere helft ten profyte van die het behoort.** Het hoeft zeker niet gezegd dat de brughouders de wet naar de letter toepasten, daar ze voor de helft deelden van de boete.

Ten behoeve van de schippers zouden de brughouders... **met alle neerstigheyt ende oplettenheyt, soo by naghte als by daeghe, op het eerste geroep ofte vermaen van den schipper gereet sijn om de bruggen te openen.**

Wetten zijn gemaakt om overtreden te worden zegt het spreekwoord en Cornelis Gijzels voegde de daad bij het woord.

Nog in hetzelfde jaar van uitvaardiging van voornoemd reglement gaf de brughouder van de Wachtebeke brug te kennen :
...dat hij heeft doen arresteren zekere schuyte gelaeden met taerwe van de welke ten passeren onder de brugge van Wachtebeke, den conducteur hadde gerefuseerd te betaelen het passagierecht tot dies...

Gijzels weigerde daarbij de vastgestelde boete van 10 gulden te betalen...

...ende heeft soo verre geprocedeerd voor mijne heeren van het collegie van de Ambachte van Assenede dat daerinne door de heeren advocaeten pro judice, voor alear diffinitivelijk te sententieren is geraedig gevonden...

Om nu werkelijk de kroon op het werk te zetten had Cornelis **...tsedert den voornoemden gedaenen arreste de selve schuyte nog seventhien differente reysen gelaeden met verscheyde goederen, door de selve brugge heeft gepasseerd sonder het passagierecht betaeld te sijn...**

Waarna de rechters wijselijk oordeelden... **diergelijcke contraventeurs te doen arresteren.**

Dat het nu niet allemaal moeilijkheden waren dat onze brughouders kenden, bewijzen hun rekeningen : (7)

Calve brug		Wachtebeke brug
brughouder :		brughouder :
Pieter Hillaert		Francies De Neve
1779 ontvangen	27-14-10 pond gr. (8)	28-5-5 pond gr.
1780	22-5-11	21-5-0
1781	25-1-3	22-19-6
1782	24-16-2	24-6-4
1783	24-10-10	25-16-8
1784	22-8-3	22-14-3
1785	29-6-7	23-14-8
1786	28-16-2	24-15-6
1787	35-5-11	24-11-8
1788	26-0-8	23-13-2
1789	32-8-8	25-17-6
1790	22-10-0	21-13-4
1791	25-11-8	19-16-10
1792	23-10-0	18-15-0
1793	20-9-9	16-5-0

Vanaf 1790 werd de inmiddels overleden Pieter Hillaert vervangen door Jan Francies Schepens.

Het zijn enkel de rekeningen tot en met 1793 welke bewaart gebleven zijn.

Aan de brughouders werd 2/7 van de jaaronvangst uitbetaald als wedde.

Aan Calve brug werd in 1781 een huis gebouwd waarvoor de brughouder 1 pond 10 schellingen jaarlijks huurgeld betaalde.

Bij de administratieve hervorming, welke plaatsgreep onder het Frans bewind, werden de tolrechten op de Moervaart eveneens grondig gewijzigd.

Bij besluit van 25 thermidor an XII (13 aug. 1804) werden de vaartrechten bepaald welke ook van toepassing waren op de Moervaart.

Voor het eerst werd ook gewag gemaakt van tolrechten op het oversteken van een brug. Tot ons spijt konden we een dergelijke rekening niet op de kop tikken, want uit onderstaande lijst (9) zouden we eerder geneigd zijn aan te nemen, dat het meer noodzakelijk was een rekenwonder te vinden dan een goede brughouder.

Hier volgt een greep uit deze gigantische lijst :

— een persoon, niet geladen of onder de 50 kg	Fr 0,03
— doorgang van een paard, muilezel + berijder	0,12
— doorgang van een paard, muilezel, geladen	0,10
— doorgang van een paard, muilezel, niet geladen	0,08
— ezel geladen	0,06
— ezel niet geladen	0,04
— os of koe voor verkoop	0,10
— per varken	0,02
— per schaap, geit, speenvarken, of een paar vogels	0,01
— doorgang van kar op 2 wielen met paard	0,20
— doorgang van kar op 4 wielen met paard + berijder	0,30
— doorgang van kar op 4 wielen met 2 paarden	0,35

Deze opsomming is ver van volledig maar geeft ons toch reeds een idee over wat voor een wiskundige knobbel onze brughouder moest beschikken om zijn boekhouding bij te houden.

In de jaren 1824 en 1859 werd het reglement op de Moervaart terug gewijzigd zonder echter enige verandering aan te brengen op het tolrecht.

Het was pas op 30 mei 1866 dat bij koninklijk besluit het tolrecht nogmaals aangepast werd : (10)

art. 1 : Het recht op varen op de Moervaart is vastgesteld op 1 ct per ton per Km. (1ct/ton/Km)

art. 2 : Minder dan 1/2 ton worden afgerond naar beneden, meer naar boven.

- art. 3 : Minder dan 1 Km betaald volgens afstand.
- art. 4 : bij doorvaart met ledige boot zal geen tol geïnt worden indien vooraf een vrijgeleide wordt aangevraagd. Wel moet een vast recht van 20 ct betaald worden aan de ontvangers.
- art. 5 : De schippers varende op het kanaal moeten in het bezit zijn van een proces-verbal van de tonnemaat van hun schip, dewelke voorzien zijn van een schaal welke de grootte van de landing aanduidt.

Een jaar later, in juli 1867, werd door het Ministerie van Financiën en Openbare werken de prijs teruggebracht naar 0,0025 Fr/ton/Km.

Wat in de lijn der verwachting lag gebeurde : In maart 1870 werd bekendgemaakt dat vanaf 1 januari 1871 de tol op de Moervaart zou verdwijnen.

Hiermee dachten we ons artikel te mogen beëindigen... Tot we plots geconfronteerd werden met een procesbundel welke dateerde van 1874 en handelde over « het weigeren van tolgeld te betalen op de Moervaart ».

De schipper steunde op de nieuwe wet, terwijl de tegenpartij aanvoerde dat het oude reglement nog steeds niet veranderd was.

Of de schipper al dan niet de oude boete heeft betaald konden we niet achterhalen.

De Smet E.

-
- (1) De werken uitgevoerd aan de Moervaart worden in volgende uitgaven behandeld.
- (2) 1323 : waterganc qui va du muer; 1414 : de mourvaert; 1457 : ande suutzijde dmoerwatere. uit : De Middeleeuwse loop van de Durme en haar bijrivier de Poeke-A. De Vos-Hand. der Maatsch. voor Geschiedenis en Oudheidkunde-Gent, 1958.
- (3) Wolters G-dl 1 p. 372. l'Administration des caux et polders de la Flandre Orientale-2 dln, Gand, 1874.
- (4) 1 gulden = 20 stuiver = 80 oort = 1440 myten.
- (5) Wolters G-dl 1 p. 382.
- (6) RAG-Fonds Assenede nr. 145.
- (7) Ibidem.
- (8) 1 pond gr. = 20 schellingen; 1 schelling = 12 deniers.
- (9) Wolters G.-dl 1 p. 529.
- (10) Ibidem-dl 1 p. 1039.

